

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2022-2.10>

В. А. Жура, студентка IV курсу факультету прокуратури
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

М. В. Корнесюк, студент IV курсу факультету прокуратури
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

К. І. Степанюк, студентка IV курсу факультету прокуратури
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

МІСЦЕ ПРОКУРАТУРИ У ПРОЦЕСІ СПІВРОБІТНИЦТВА З МІЖНАРОДНИМ КРИМІНАЛЬНИМ СУДОМ

Автори у цій науковій статті проаналізували місце прокуратури, як правоохоронного органу, у процесі співробітництва з Міжнародним кримінальним судом. Ця тема є актуальною та проблемною, оскільки правові норми, щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом з'явилися у тексті Кримінального процесуального кодексу України нещодавно згідно із Законом № 2236-IX від 03.05.2022 року.

У процесі дослідження обраної теми було проаналізовано правову природу Міжнародного кримінального суду із використанням як наукової літератури, так і Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Крім того, автори вказали на юрисдикцію цього Суду, що є виправданим предметом дослідження. Окрему увагу у праці присвячено аналізу причин затримки в ратифікації Статуту Міжнародного кримінального суду, серед яких наявна й необхідність приведення національного законодавства у відповідність з Римським статутом.

Основну увагу автори приділили аналізу ролі прокуратури у здійсненні співробітництва України з Міжнародним кримінальним судом. При цьому у науковій статті вказується на те, що Офіс Генерального прокурора забезпечує співробітництво з Міжнародним кримінальним судом під час розслідування та судового розгляду, а тому наділений численними повноваженнями для такої взаємодії, перелік яких сформульований в Кримінальному процесуальному кодексі невичерпно. У зв'язку з таким статусом, Офіс Генерального прокурора уповноважений на надання розпоряджень, зокрема, прокурорам щодо виконання прохань Міжнародного кримінального суду про допомогу, які є обов'язковими для виконання. Крім того, й самі прокурори прокуратур різних рівнів уповноважені на складання заяв (прохань) до Міжнародного кримінального суду про допомогу з їх подальшим направленням до Офісу Генерального прокурора, а також мають право на погодження відповідних заяв слідчих.

Зрештою, проаналізувавши обсяг повноважень працівників прокуратури у здійсненні співробітництва з Міжнародним кримінальним судом, автори дійшли висновку, що у відповідному процесі задіяний не лише Офіс Генерального прокурора, а й вся система органів прокуратури загалом, адже прокурори, незалежно від рівня органу прокуратури, в якому вони працюють, мають певні права та обов'язки, пов'язані з міжнародним співробітництвом.

Ключові слова: Міжнародний кримінальний суд, правоохоронні органи, прокуратура, співробітництво, Римський статут Міжнародного кримінального суду, Офіс Генерального прокурора.

V. A. Zhura, M. V. Kornesiuk, K. I. Stepaniuk. The place of the prosecutor's office in the process of cooperation with the International criminal court

The authors in this scientific article analyzed the place of the prosecutor's office as a law enforcement agency in the process of cooperation with the International Criminal Court. This topic is relevant and problematic, since legal norms regarding cooperation with the International Criminal Court appeared in the text of the Criminal Procedure Code of Ukraine recently in accordance with Law No. 2236-IX dated May 3, 2022.

In the process of researching the chosen topic, the legal nature of the International Criminal Court was analyzed using both scientific literature and the Rome Statute of the International Criminal Court. In addition, the authors pointed to the jurisdiction of this Court, which is a justified by subject of research. Particular attention in the work is devoted to the analysis of the reasons for the delay in the ratification of the Statute of the International Criminal Court, among which there is also the need to bring national legislation into line with the Rome Statute.

The authors paid the main attention to the analysis of the role of the prosecutor's office in Ukraine's cooperation with the International Criminal Court. At the same time, the scientific article indicates that the Office of the Prosecutor General ensures cooperation with the International Criminal Court during the investigation and trial, and is therefore endowed with numerous powers for such cooperation, the list which are formulated in the Criminal Procedure Code inexhaustibly. In connection with this status, the Office of the Prosecutor General is authorized to issue orders, in particular, to prosecutors to comply with the International Criminal Court's requests for assistance, which are binding. In addition, the prosecutors of the prosecutor's offices of vari-

© В. А. Жура, М. В. Корнесюк, К. І. Степанюк, 2022

ous levels are authorized to make applications (requests) to the International Criminal Court for assistance with their subsequent referral to the Office of the Prosecutor General, and also have the right to approve the relevant applications of investigators.

Ultimately, after analyzing the scope of powers of the prosecutor's office in cooperation with the International Criminal Court, the authors came to the conclusion that not only the Office of the Prosecutor General is involved in the relevant process, but also the entire system of prosecutor's offices in general, because prosecutors, regardless of the level of the prosecutor's office in which they work, have certain rights and obligations related to international cooperation.

Key words: International Criminal Court, law enforcement agencies, prosecutor's office, cooperation, Rome Statute of the International Criminal Court, Office of the Prosecutor General.

Постановка проблеми. Кримінальний кодекс України налічує значну кількість складів кримінальних правопорушень, які розслідуються на території України та вироки по кримінальним провадженням стосовно яких виносять національні суди. Однак, існує категорія злочинів, які внаслідок їхнього характеру складно, недоцільно або ж і неможливо ефективно розслідувати, а національні суди щодо них не можуть здійснювати судове провадження з тим, щоб забезпечити належне виконання судового рішення. Це стосується злочинів, що входять до юрисдикції Міжнародного кримінального суду як міжнародної інституції, яка уповноважена здійснювати переслідування осіб, відповідальних за геноцид, воєнні злочини і злочини проти людяності. Втім, МКС не може самостійно проводити повноцінне розслідування, для цього, а також з інших підстав, він може звертатися за допомогою до окремих держав, уповноважені органи яких (в Україні серед них чільне місце посідає Офіс Генерального прокурора) зобов'язані у разі наявності необхідних підстав задовольнити відповідне прохання. Тож, Офіс Генерального прокурора, а також інші структурні елементи системи органів прокуратури відіграють надзвичайно важливе значення у співробітництві України з Міжнародним кримінальним судом.

Обрана тема є актуальною, зважаючи на агресію Російської Федерації, яка розпочалася з 2014 року, а 24.02.2022 року переросла в повномасштабне військове вторгнення на територію України. Відповідна збройна агресія пов'язана із вчиненням геноциду, низки воєнних злочинів і злочинів проти людяності, за які винні особи повинні понести кримінальну відповідальність. Цьому сприяють й органи прокуратури, а тому видається необхідним проаналізувати їх місце у співробітництві України з Міжнародним кримінальним судом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обрана тема, в окремих її аспектах досліджувалася низкою вчених, серед яких варто зазначити таких: Н.А. Бондар, О.І. Виноградова, Л.А. Гарбовський, І.С. Курбатова, В.Т. Маляренко, А.В. Підгородинська, Ю. Полянський, О. Свида, Ю.А. Слюсаренко, Д.Р. Шпак тощо. Однак, досліджувана тема не була в повній мірі досліджена у працях вказаних науковців внаслідок нещодавніх змін до національного законодавства.

Мета статті. Автори при написанні цієї статті прагнули дослідити місце прокуратури у здійсненні співробітництва із Міжнародним кримінальним судом шляхом дослідження суб'єктів співробітництва, їх повноважень у відповідній сфері та значення відповідної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Протягом тривалого періоду часу постійно діючий міжнародний орган був відсутнім, а тому у разі потреби створювались відповідні трибунали (Нюрнберзький, Токійський та трибунали щодо Югославії і Руанди). Ситуація у цій сфері значно змінилася після створення Міжнародного кримінального суду. В межах цього дослідження необхідно більш детально охарактеризувати МКС та оглядово розкрити причини його не ратифікації Україною.

Якщо звернутися до Римського статуту Міжнародного кримінального суду, то в ст. 1 міститься певна дефініція цього органу, відповідно до неї, МКС є постійним органом, уповноваженим здійснювати юрисдикцію щодо осіб, відповідальних за найсерйозніші злочини, що викликають занепокоєння міжнародної спільноти, зазначені в цьому Статуті, та доповнює національні системи кримінального правосуддя [1, с. 4]. Із наведеного випливає, що Міжнародний кримінальний суд не є абсолютно відокремленим та непов'язаним із національними системами правосуддя, він їх доповнює, що, власне і стало однією з причин затримок у ратифікації Статуту Україною.

У своїй науковій статті Ю. А. Слюсаренко та Д.Р. Шпак МКС, говорячи про Міжнародний кримінальний суд зазначають, що він є самостійним органом і діє незалежно від ООН. Місцезнаходження Суду є Гаага і всі витрати Суду покриваються, загалом, внесками держав-членів та добровільних внесків міжнародних організацій, урядів, фізичних осіб та корпорацій. Відповідно до Статуту, МКС починає провадження по справі, коли національне правосуддя відмовляється або немає можливості займатися злочинами геноциду, злочинами проти людяності, військовими злочинами [2, с. 45].

Якщо Міжнародний кримінальний суд має юрисдикцію стосовно найсерйозніших злочинів, які викликають занепокоєння у всієї світової спільноти, то можуть бути незрозумілими причини його не ратифікації Україною. Україна брала активну участь у підготовці Римського статуту та підписала його 20 січня 2000 року, проте й досі не ратифікувала [3, с. 80]. Для з'ясування відповідних причин, варто звернутися до Висновку Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського статуту Міжнародного

кримінального суду від 11 липня 2001 року (справа № 1-35/2001). У вказаному висновку Конституційний Суд України наголосив на тому, що на відміну від міжнародних судових органів, передбачених частиною четвертою статті 55 Конституції України, які за своєю природою є допоміжними засобами захисту прав і свобод людини і громадянина, Міжнародний кримінальний суд доповнює систему національної юрисдикції. Можливість такого доповнення судової системи України не передбачена розділом VIII «Правосуддя» Конституції України [4]. Власне, це і стало підставою для визнання Римського статуту таким, що не відповідає Конституції України, а тому його ратифікація можлива лише після внесення змін до національного законодавства, в тому числі й до Основного Закону. В науковій літературі вказується й на інші причини затримки в ратифікації Римського статуту, серед яких і політичні, і прагнення не допустити розповсюдження МКС на українських військовослужбовців, однак детальний аналіз вказаних причин не входить до предмету цього дослідження.

Згодом до Конституції України були внесені певні зміни, а саме ст. 124 цього нормативно-правового акту було доповнено частиною 6, відповідно до якої, Україна може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених Римським статутом Міжнародного кримінального суду [5]. Однак, цього недостатньо для того, щоб ратифікувати Статут Міжнародного кримінального суду, а тому й до решти національного законодавства вносяться зміни, в тому числі й до Кримінального процесуального кодексу України, який був доповнений розділом IX-2 згідно із Законом № 2236-IX від 03.05.2022 року, який має назву «Особливості співробітництва з Міжнародним кримінальним судом» та урегульовує процесуальні питання взаємодії України з МКС, значну роль в чому, відповідно до положень цього розділу, відіграє прокуратура, як один із представників правоохоронних органів. Висновок про те, що прокуратура є одним із правоохоронних органів може бути зроблений внаслідок аналізу ч. 1 ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», де зазначається, що правоохоронними органами є, зокрема, органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України [6].

Говорячи про місце прокуратури у співробітництві України з Міжнародним кримінальним судом, необхідно зазначити, що в контексті цієї наукової статті мова йде про систему органів прокуратури України, а не про прокурорів, які працюють при МКС. Так, останні обираються шляхом таємного голосування абсолютною більшістю голосів членів Асамблеї держав-учасників [7, с. 53]. Тож, доцільно перейти безпосередньо до аналізу тієї ролі, яку відіграє система прокуратури України у співробітництві з Міжнародним кримінальним судом.

Варто розуміти, що співробітництво з МКС не є процесом одностороннім, а тому взаємовідносини України (від імені якої має право виступати Офіс Генерального прокурора) формуються на основі взаємних прав та обов'язків. Простежити це можна, приміром, на прикладі ч. 1 ст. 617 Кримінального процесуального кодексу, відповідно до якої, співробітництво з Міжнародним кримінальним судом з метою сприяння у притягненні до кримінальної відповідальності та покаранні осіб, які вчинили злочини, що підпадають під його юрисдикцію, здійснюється шляхом вжиття необхідних заходів на прохання Міжнародного кримінального суду про співробітництво... У випадках, передбачених цим Кодексом та Римським статутом Міжнародного кримінального суду, компетентний орган може через центральний орган України звернутися до Міжнародного кримінального суду із запитом (проханням) про надання допомоги [8].

Як уже зазначалося, одним із органів, який уповноважений на здійснення співробітництва з МКС є Офіс Генерального прокурора, однак це не єдиний орган який має відповідні повноваження. Так, згідно з ч. 1 ст. 618 КПК України, співробітництво з Міжнародним кримінальним судом під час розслідування та судового розгляду забезпечує Офіс Генерального прокурора, а під час виконання вироків чи інших рішень Міжнародного кримінального суду, ухвалених за результатами розгляду справи, – Міністерство юстиції України [8]. Зважаючи на те, що розслідування та судовий розгляд, як правило, включають більшу кількість процесуальних дій ніж виконання рішень, то, видається, що й обсяг співробітництва між Офісом Генерального прокурора та МКС буде, відповідно, більшим.

Кримінальний процесуальний кодекс України досить чітко встановлює обсяг повноважень Офісу Генерального прокурора та відповідно всієї системи органів прокуратури під час співробітництва з Міжнародним кримінальним судом. Відповідно до ч. 2 ст. 618 КПК України, Офіс Генерального прокурора, зокрема: розглядає прохання Міжнародного кримінального суду та організовує їх виконання; оскаржує рішення Прокурора Міжнародного кримінального суду або палати Міжнародного кримінального суду; організовує прийом-передачу осіб до Міжнародного кримінального суду на виконання прохання про арешт і передачу, а також про тимчасову передачу; направляє докази до Міжнародного кримінального суду; забезпечує зберігання доказів і захист інформації на прохання Міжнародного кримінального суду; вживає заходи, пов'язані із присутністю представників Міжнародного кримінального суду або уповноважених Міжнародним кримінальним судом осіб під час виконання прохань Міжнародного кримінального суду про співробітництво; звертається до Міжнародного кримінального суду з проханням про вжиття заходів, необхідних для забезпечення захисту посадових осіб, службових осіб та інших офіційних представників України у зв'язку з провадженням у Міжнародному кримінальному суді, а також захисту конфіденційної інформації або інформації

з обмеженим доступом, та взаємодіє з Міжнародним кримінальним судом щодо таких прохань; подає до Міжнародного кримінального суду зауваження щодо оцінки збитків або матеріальної, фізичної чи іншої шкоди, завданої потерпілим особам, а також видів чи форм відшкодування; вирішує питання щодо відмови від спеціального правила відповідно до Римського статуту Міжнародного кримінального суду [8]. Необхідно зазначити, що наведений перелік не є закінченим, адже він, відповідно до п. 13 ч. 2 ст. 618 КПК України не є вичерпним. Детерміновано це тим, що у відповідному пункті мова йде про інші повноваження, що випливають із зобов'язань України у зв'язку з визнанням Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду або передбачені цим Кодексом.

Оскільки Міжнародний кримінальний суд має право надавати прохання стосовно здійснення певних процесуальних дій українською стороною, то законодавцю необхідно було встановити певний порядок виконання цих прохань, що і було зроблено в ст. 621 КПК України. Згідно з ч. 1 зазначеної статті, прохання Міжнародного кримінального суду про надання допомоги, яке стосується проведення процесуальних дій, виконується в порядку і строки, передбачені статтею 558 цього Кодексу, з урахуванням особливостей, визначених статтею 562 цього Кодексу та Римським статутом Міжнародного кримінального суду [8]. Тож, для з'ясування відповідних положень необхідно звернутися до зазначених статей. В аспекті нашого дослідження, важливе значення має п. 1 ч. 1 ст. 558 КПК України, відповідно до якого центральний орган України щодо міжнародної правової допомоги або орган, уповноважений здійснювати зносини відповідно до частини третьої статті 545 цього Кодексу, за результатами розгляду запиту компетентного органу іноземної держави про міжнародну правову допомогу приймає рішення щодо доручення його виконання органу досудового розслідування, прокуратури або суду з одночасним вжиттям заходів щодо забезпечення умов конфіденційності [8]. Таким чином, у співробітництві України з Міжнародним кримінальним судом задіяний не лише Офіс Генерального прокурора, який, згідно з ч. 4 ст. 7 Закону України «Про прокуратуру» є органом прокуратури вищого рівня щодо обласних та окружних прокуратур [9]. Вказане детерміноване тим, що Офіс Генерального прокурора може доручати іншим прокурорам, які не входять до цього органу, виконати доручення Міжнародного кримінального суду, що є проявом єдності системи прокуратури.

Зважаючи на те, що взаємодія – це двосторонній процес, то не лише Міжнародний кримінальний суд має право надсилати прохання про здійснення процесуальних дій, а й Україна, від імені якої уповноважений діяти Офіс Генерального прокурора. Згідно з ч. 1 ст. 626 КПК України, центральний орган України може надсилати до Міжнародного кримінального суду запити (прохання) про надання допомоги, складені слідчим за погодженням з прокурором, прокурором або судом, які стосуються кримінальних проваджень щодо злочинів, що підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду, або інших тяжких і особливо тяжких злочинів [8]. Таким чином, як у процесі виконання прохань Міжнародного кримінального суду, так і під час надсилання прохань до цієї судової інституції задіяний не лише Центральний орган (на етапі розслідування та судового провадження – Офіс Генерального прокурора), а й інші суб'єкти. Так, прокурори обласних та окружних прокуратур, а також відділів окружних прокуратур мають право і водночас обов'язок за наявності підстав погоджувати прохання слідчих до МКС про надання допомоги, або складати відповідні запити самостійно, з їх подальшим направленням до Центрального органу.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Починаючи з 2014 року співробітництво з Міжнародним кримінальним судом для України було важливою діяльністю, адже вона визнала його юрисдикцію *ad hoc*. Однак, цей процес не був у повній мірі врегульований в національному законодавстві, а тому органи прокуратури та інші правоохоронні органи стикалися з певними проблемами під час його здійснення. Ситуація змінилась внаслідок доповнення Кримінального процесуального кодексу розділом IX-2 згідно із Законом № 2236-IX від 03.05.2022 року. Відповідно до положень вказаного розділу система прокуратури України відіграє надзвичайно важливе місце в процесі співробітництва між Україною та МКС, що проявляється зокрема в такому: Офіс Генерального прокурора забезпечує співробітництво з Міжнародним кримінальним судом під час розслідування та судового розгляду; Офіс Генерального прокурора розглядає прохання МКС та організовує їх виконання (в т.ч. шляхом надання розпоряджень прокурорам прокуратур різних рівнів); прокурори обласних, окружних прокуратур, а також відділів окружних прокуратур зобов'язані виконувати розпорядження Офісу Генерального прокурора щодо виконання прохань МКС; прокурори уповноважені погоджувати заяви (прохання) слідчих про надання допомоги та складати відповідні процесуальні документи самостійно. Вказаний перелік, звісно, не є вичерпним, однак він дає можливість усвідомити ту роль, яку відіграє прокуратура під час співробітництва з МКС.

Оскільки КПК України було доповнено розділом IX-2 згідно із Законом № 2236-IX від 03.05.2022 року, тобто зовсім нещодавно, то подальші розвідки в цьому напрямку є перспективним. Це обумовлено тим, що положення, які містяться у відповідному розділі, отримують своє практичне застосування, а, як відомо, під час реалізації правових норм часто виникають колізії та інші проблемні ситуації, які потребують вирішення.

Список використаних джерел:

1. Римский статут Международного уголовного суда. Текст Римского статута, распространенного в качестве документа A/CONF.183/9 от 17 июля 1998 года с изменениями на основе протоколов от 10 ноября 1998 года, 12 июля 1999 года, 30 ноября 1999 года, 8 мая 2000 года, 17 января 2001 года и 16 января 2002 года. Статут вступил в силу 1 июля 2002 года. URL: [https://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute\(r\).pdf](https://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute(r).pdf) (дата звернення: 25.08.2022 р.).
2. Слюсаренко Ю.А., Шпак Д.Р. Проблема ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду в Україні. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2013. Випуск 114(Частина II). С. 44-49.
3. Бондар Н.А. Проблема ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду в світлі європейського вибору України. *Журнал європейського і порівняльного права*. 2018. №8. С. 79-96.
4. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського статуту Міжнародного кримінального суду від 11 липня 2001 року (справа № 1-35/2001). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01#Text> (дата звернення: 25.08.2022 р.).
5. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 25.08.2022 р.).
6. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-ХІІ / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text> (дата звернення: 25.08.2022 р.).
7. Полянський Ю., Свида О. Участь прокурора в діяльності Міжнародного кримінального суду. *Юридичний вісник*. 2017. № 1. С. 51-57.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 25.08.2022 р.).
9. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 25.08.2022 р.).